

Teorie architektury

Její estetické a mimoestetické aspekty

Možnosti interpretace architektury

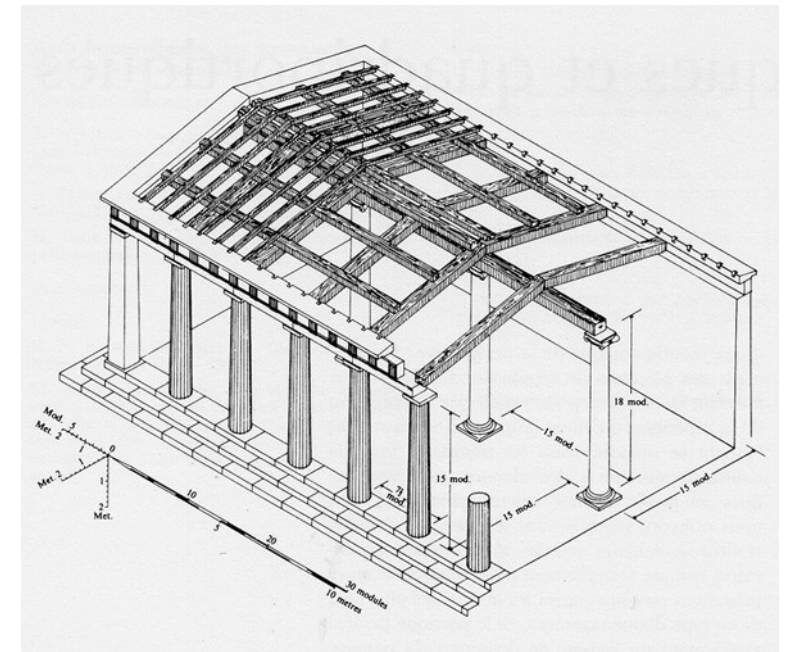
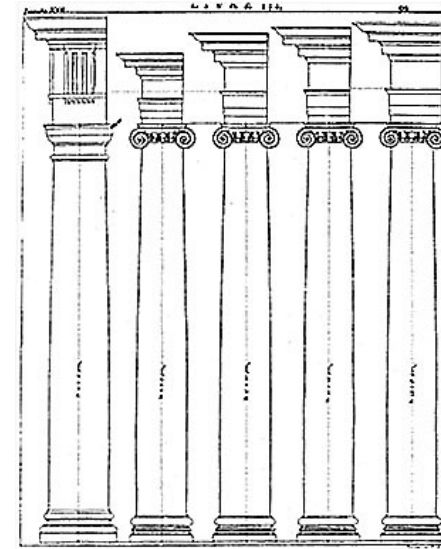
- Stylová východiska (gotika, baroko, neo/klasicismus, historicismus apod.) a jejich historické konotace
- Interpretace prostoru a funkcí
- Funkcionalismus: funkce, nebo „styling“ (Jan Michl)
- Architektura jako znak (Charles Jencks: dvojitě kódování)
- Architektura a městská zkušenost (metropolis)
- Fenomenologie architektury a urbanismu (např. Christian Norberg-Schulz, *Génius loci*)
- Architektura jako nástroj reprezentace

Srov. Richard Williams, Architektura ve vizuální kultuře, in: *Možnost vizuálních studií*. Brno 2007, s. 49-62.

Teorie architektury v antice

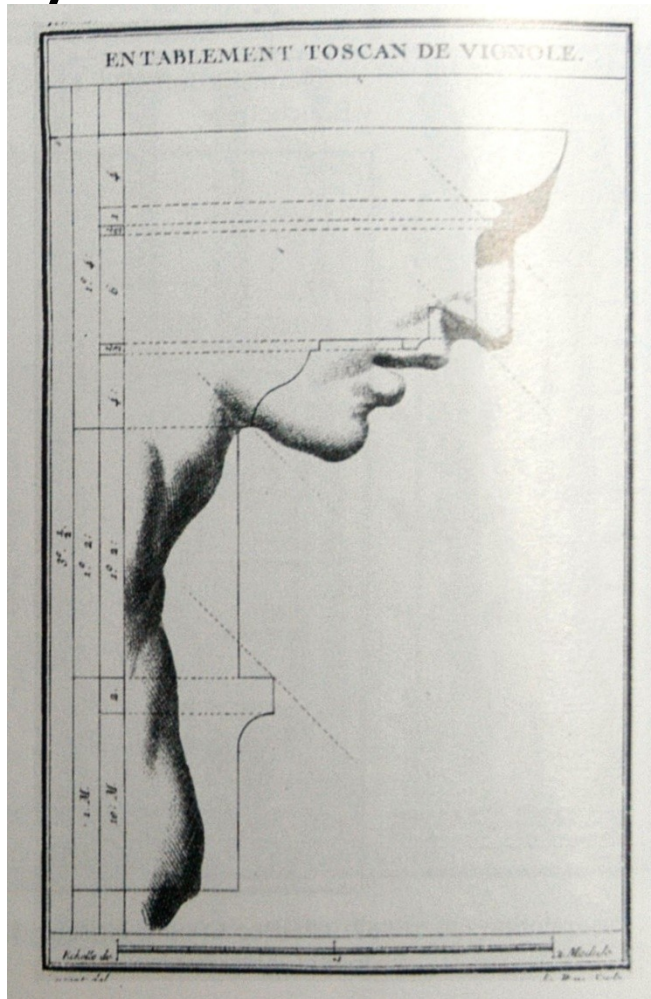
Jediný dochovaný starověký spis na toto téma

- Vitruvius** (Pollio), *De Architectura libri decem*, 1. pol. 1. stol. po Kr. (*Deset knih o architektuře*, česky 1953).
- Stavba musí uspokojovat tři požadavky: 1) firmitas, 2) utilitas, 3) venustas.
  - Krása (venustas) zahrnuje šest pojmů: 1) ordinatio, 2) symmetria, 3) eurythmia, 4) dispositio, 5) decor, 6) distributio.
  - Vitruviova estetika architektury vychází ze čtyř zdrojů: 1) abstraktní kategorie (řecká teorie proporcí), 2) zákony stavby lidského těla, 3) zákony fyziologické optiky, 4) čistě konstruktivní zásady.

Klasická teorie architektury

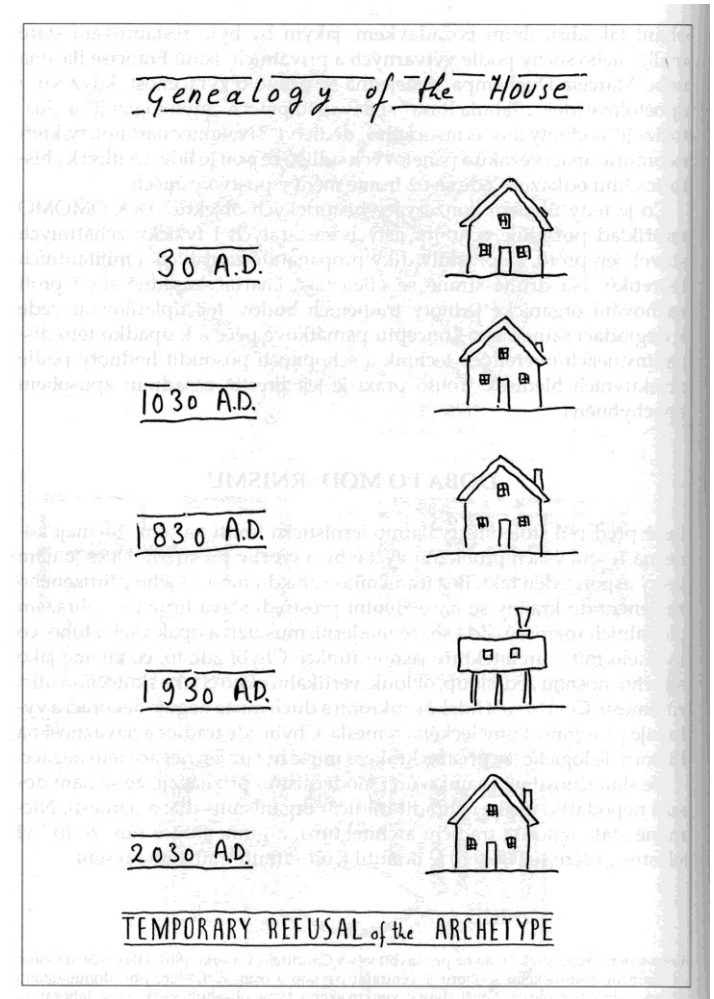
Antropomorfní prvky obydlí

Francois Blondel podle Vignoly,
Profilace toskánského řádu, z
jeho *Cours d'architecture*, sv. 1,
1771

Léon Krier, *Dočasný odmítnutí
archetypu*, obr. z jeho knihy
Architektura - volba nebo osud

Přirozené

Teorie architektury v renesanční Itálii

- **Leone Battista Alberti**, *De re aedificatoria libri X*, vyd. posmrtně 1485 (sepsáno 1443-1452, *Deset knih o architektuře*)

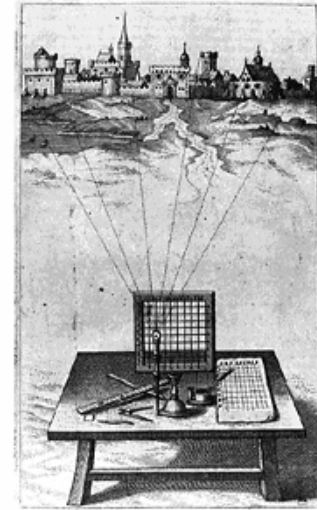
„Italský Vitruvius“ L. B. Alberti (1404-1472): humanista, právník, sekretář římské kurie, architekt, považoval se za diletanta (milovníka umění), u něj poprvé odděleno projektování staveb od jejich provádění. V jeho estetické teorii je klíčovým pojmem concinnitas (umělé článkování, souměrnost). Chtěl povýšit architekturu mezi svobodná umění, odlišit ji od stavitelského řemesla. Proto požaduje všestranné vzdělání architektů.

- **Dogmatické traktáty** o architektuře: kodifikovaly pravidla vycházející z Vitruvia a sloužily jako vzorníky. Nejznámější z nich sepsali architekti:

Sebastiano Serlio, *Tutte l'opere d'architettura et prospettiva*, 8 knih, celek vyd. 1584 (*Všechna díla o architektuře a perspektivě*)

Andrea Palladio, *I quattro libri dell'Architettura*, 1570 (*Čtyři knihy o architektuře*)

Leone Battista Alberti
Mantova, kostel S. Andrea
Firencie, Palazzo Rucelai
pol. 15. stol.

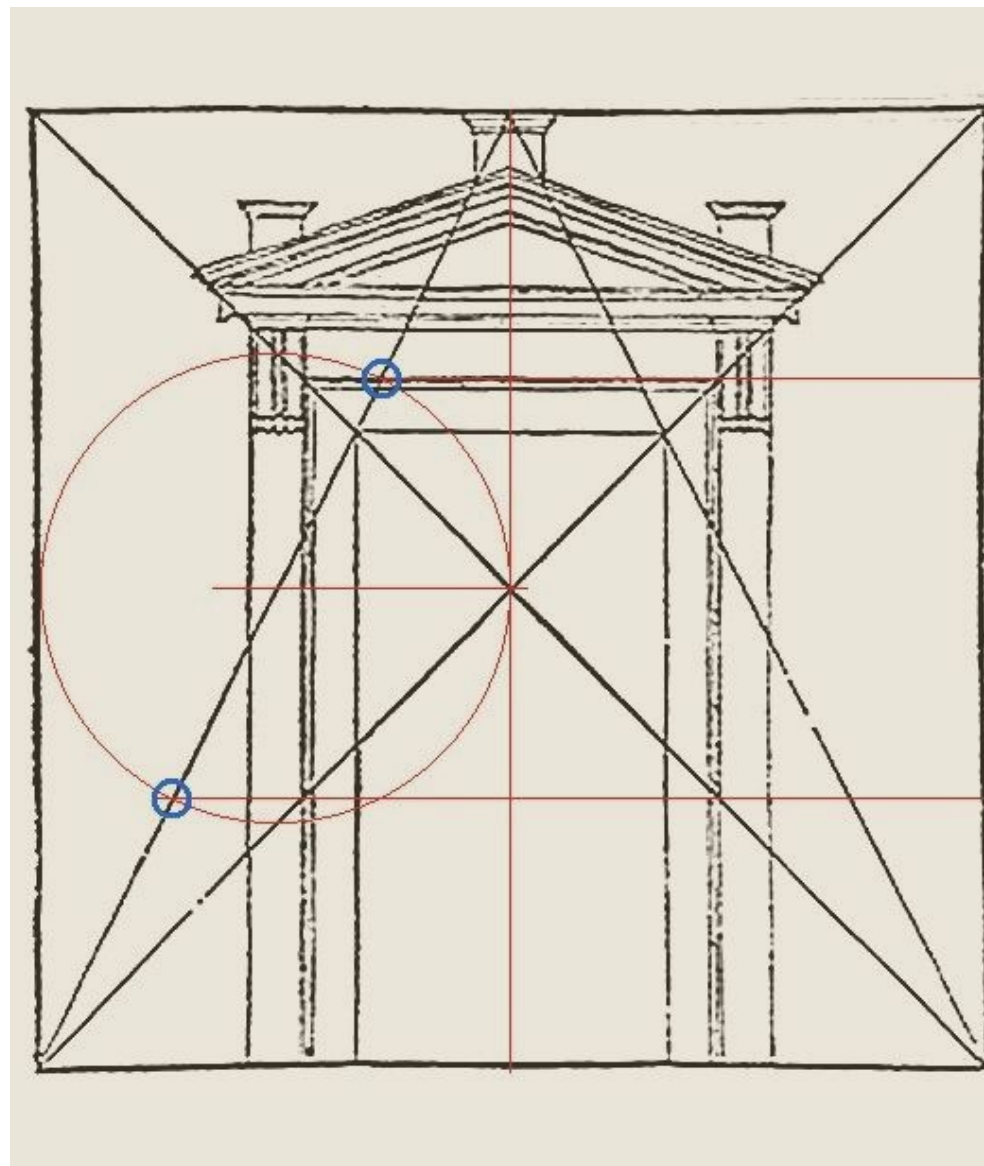
Teorie architektury v renesanční Itálii

- Palladio

Teorie architektury v renesanční Itálii

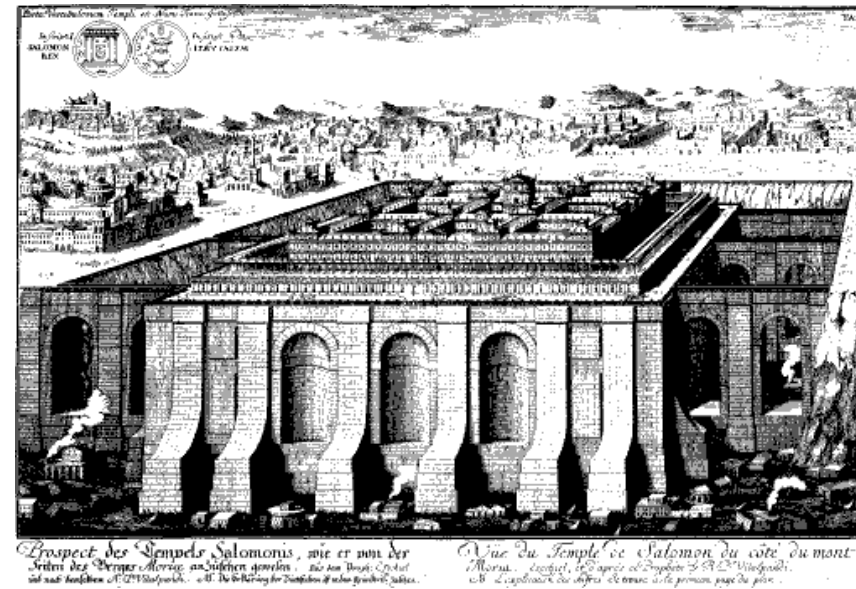
- Serlio

První obrazová srovnávací historie světové architektury

Johann Bernard Fischer von Erlach, Entwurff einer historischen Architektur, 1721 (Návrh historické architektury)

Otázky stylu v německé teorii architektury 19. století

- **Heinrich Hübsch**, *In welchem Stil sollen wir bauen*, 1828 (*V jakém stylu máme stavět*)
- **August Reichenspenger**, *Anzeige...*, 1854 (*Pokyny k církevnímu stavitelství*)
- **Gottfried Semper**, *Die vier Elemente der Baukunst. Ein Beitrag zur vergleichenden Baukunde*, 1851 (*Čtyři elementy stavitelství. Příspěvek k srovnávací stavební vědě*)
- **Týž**, *Der Stil in den technischen und tektonischen Künste oder Praktische Aesthetik*, 1861-1863 (*Styl v technických a tektonických uměních neboli Praktická estetika*)

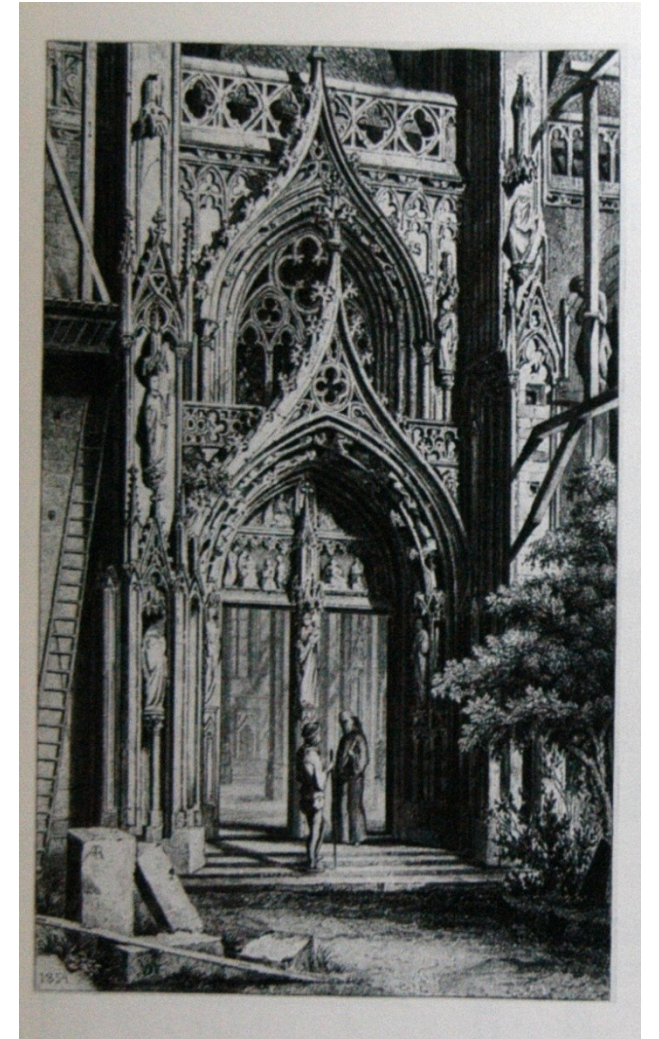

Německý architekt a teoretik architektury a designu G. Semper.

Otázky stylu v německé teorii architektury 19. století

- Semper, opera v Drážďanech, od 1838
- Rundbogenstil (uměle vytvořený stal kruhových oblouků): Maximilianeum v Mnichově, od 1857
- Reichenspenger, *Anzeige...*, 1854, titulní list

Urbanismus v 19. století

Důležitost teorie urbanismu (tj. stavby měst) vzrůstá s urbanizací 19. století, především překotným růstem průmyslových měst. Jeho negativní aspekty kritizoval již před polovinou 19. století anglický architekt A. W. N. Pugin, když srovnal podobu města r. 1440 a 1840 (obr. vlevo).

Nové podněty dal urbanismu vídeňský architekt a teoretik Camillo Sitte svým stále aktuálním spisem *Stavba měst podle uměleckých zásad* z r. 1889, online: <http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/metodicke-prirucky-a-publikacni-materialy/2012/sitte-stavba-mest.pdf>

THE SAME TOWN IN 1840

1. St. Michael's Tower, rebuilt in 1750. 2. New Parsonage House & Pleasure Grounds. 3. The New Jail. 4. Gas Works. 5. Lunatic Asylum. 6. Iron Works & Ruins of St. Maria's Abbey. 7. St. Evans' Chapel. 8. Baptist Chapel. 9. Unitarian Chapel. 10. New Church. 11. New Town Hall & Concert Room. 12. Wesleyan Wesleyan Chapel. 13. New Christian Society. 14. Quakers Meeting. 15. Socialist Hall of Science.

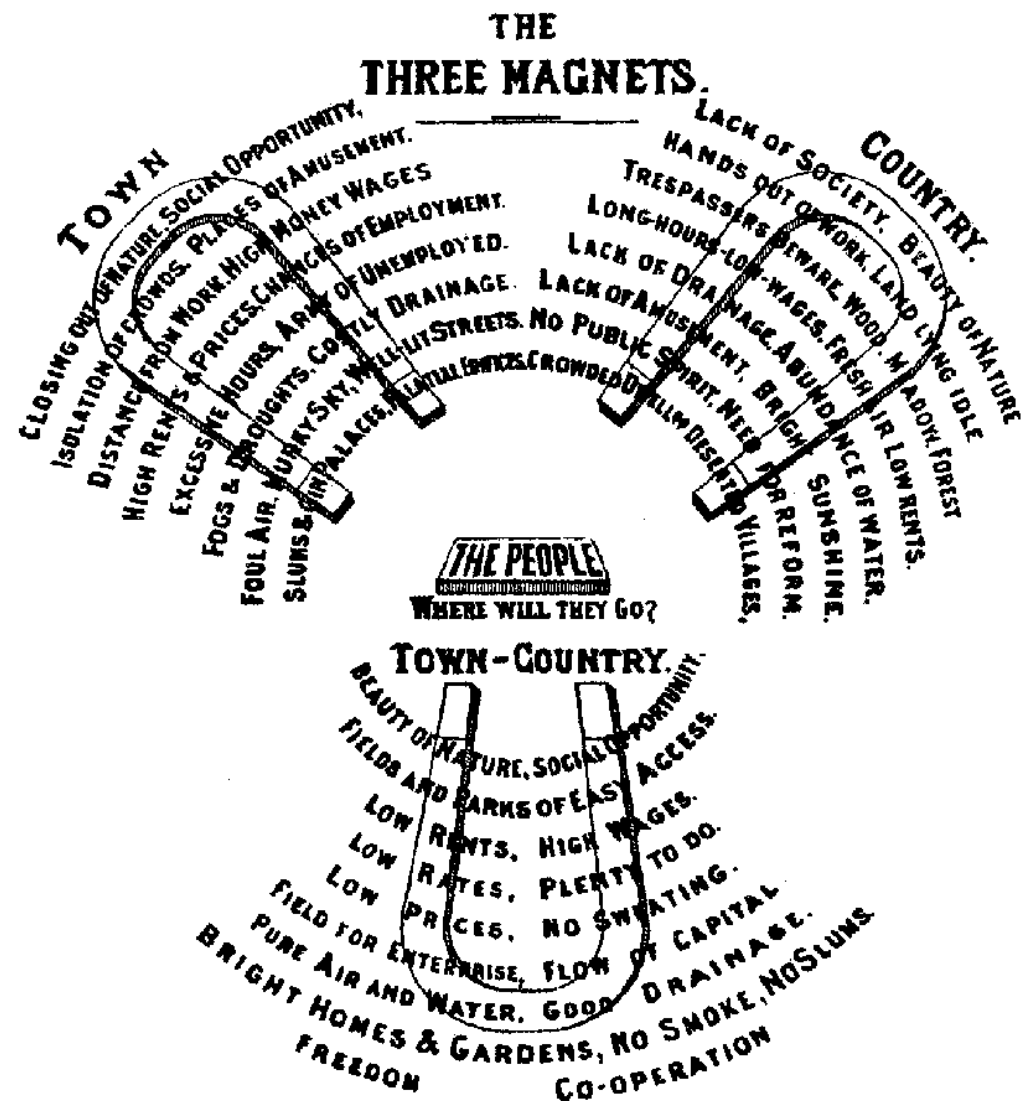
Catholic town in 1440.

1. St. Michael on the Hill. 2. Queen's Croft. 3. St. Thomas's Chapel. 4. St. Maria's Abbey. 5. All Saints. 6. St. John's. 7. St. Peter. 8. St. Edmund. 9. St. Maria. 10. St. Edmund. 11. Grey Friars. 12. St. Dunstons. 13. Guild Hall. 14. Trinity. 15. St. Olave. 16. St. Botolph.

Koncept zahradních měst na přelomu 19. a 20. století

- **Ebenezer Howard**, *Tomorrow. A Peaceful Path to Reform*, 1898 (Zítřek. Pokojná cesta k reformě)
- Týž, *Garden Cities of Tomorrow*, 1902 (Zahradní města zítřka)
- **Raymond Unwin**, *Town Planning in Practice*, 1909 (Plánování měst v praxi)

Obr.: Tři magnety – Howardova argumentace ve prospěch zahradních měst.

Modernismus

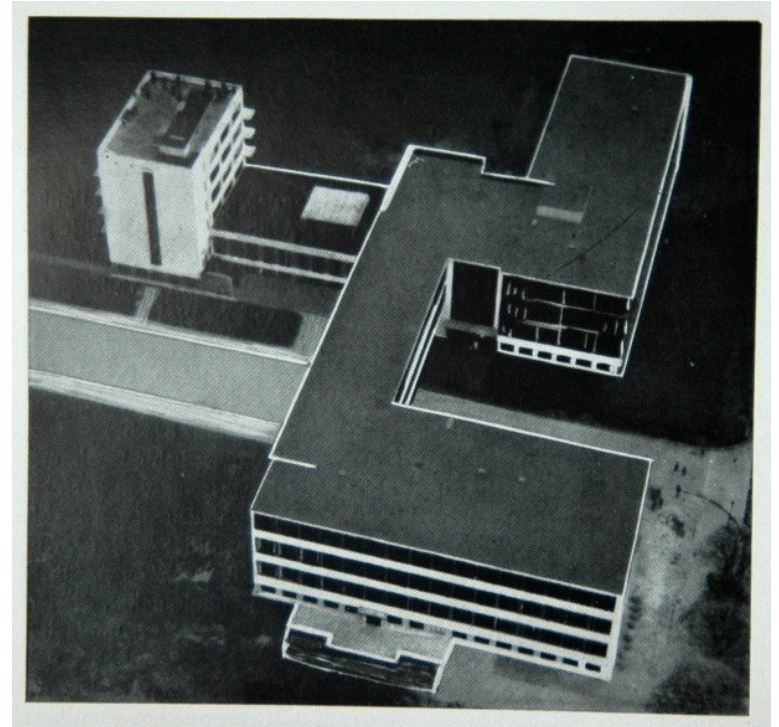
Bauhaus

- zal. ve Výmaru 1919, od 1926 v Desavě, 1932-1933 v Berlíně
- ředitelé: Walter Gropius, od 1928 Hannes Mayer, od 1930 L. Mies van der Rohe

C.I.A.M. (Congres Internationaux d'Architecture Moderne), zal. 1928 v La Sarras ve Švýcarsku, téhož roku vydán první manifest C.I.A.M., poslední, 11. kongres v Otterloo 1959

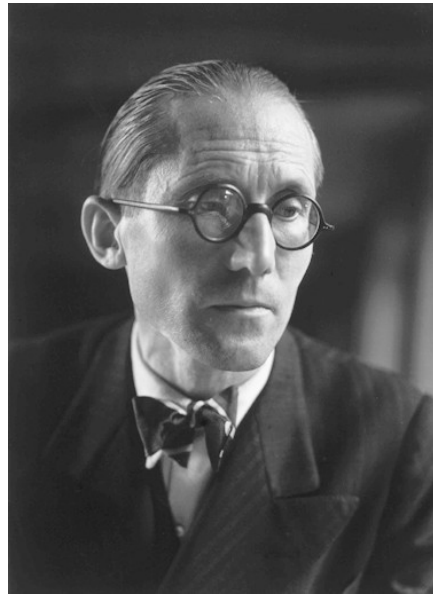
Siegfried Giedion, *Space, Time, Architecture*, 1941
(*Prostor, čas, architektura*)

Nejznámější modernistické dějiny architektury založené na prostorovém pojetí.

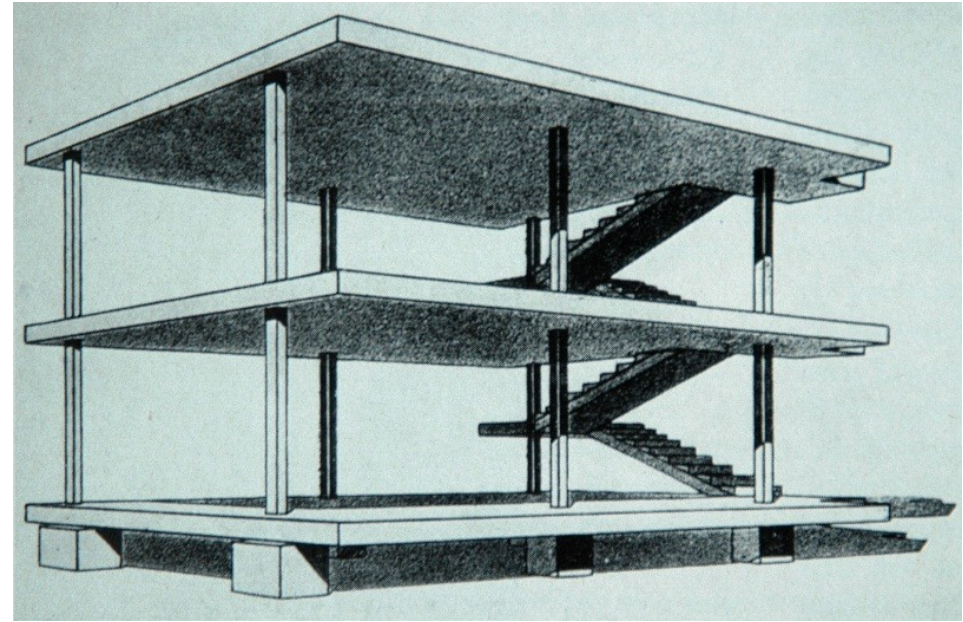

Le Corbusier

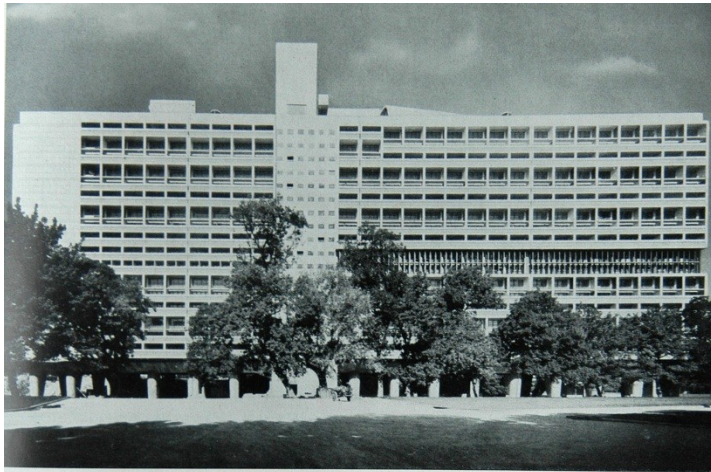

- *Le Purisme, L'Esprit Nouveau* 1921
- *Vers une architecture*, 1922-1923
- *Pět bodů moderní architektury*, 1926
- *Le Modulor*, 1948

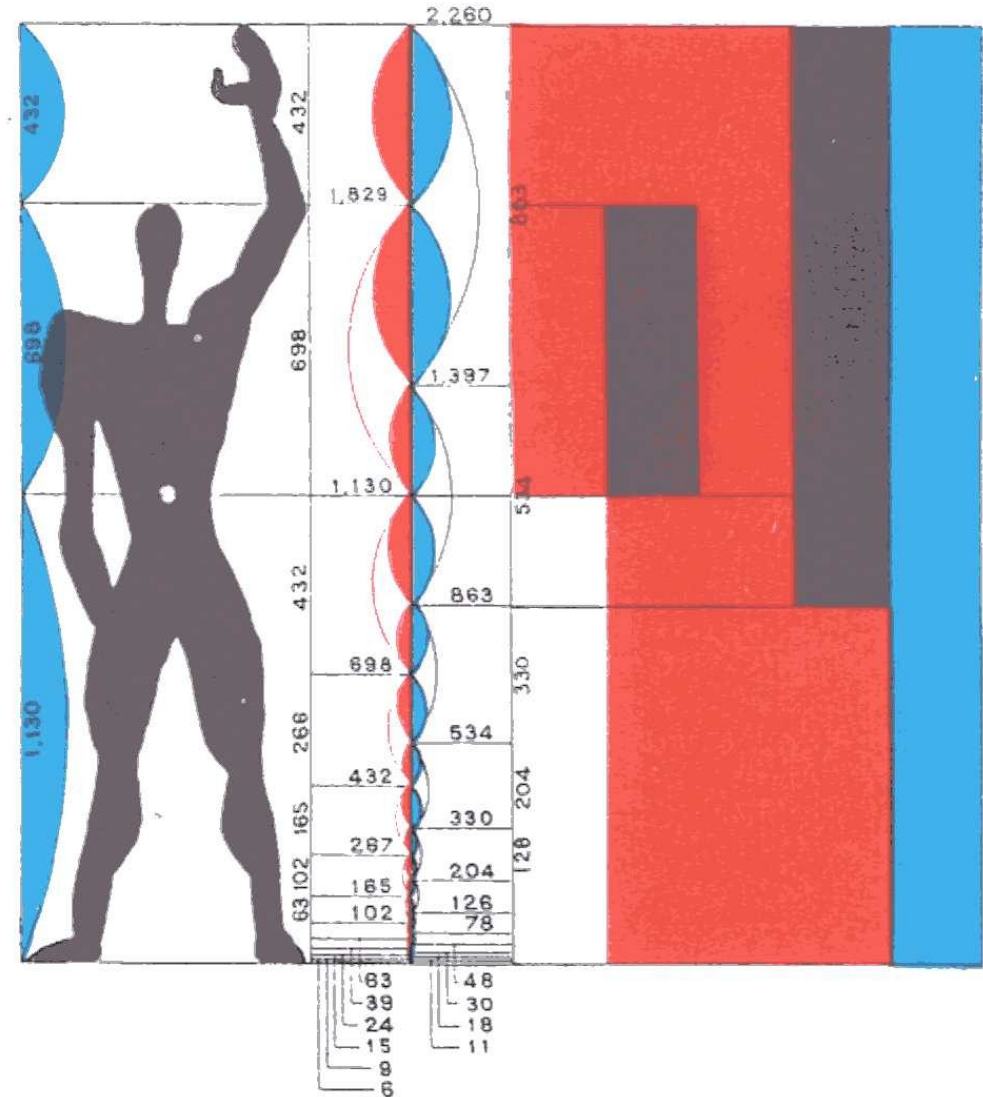
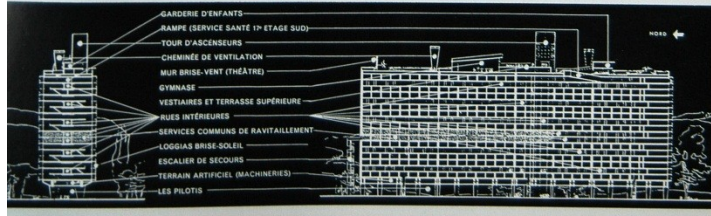

Le Corbusier

- Unité de habitation, Marseille
- Modulor

26. LE CORBUSIER. Unité d'habitation, Marseille, 1947-1952. *Gesamtansicht und Schmitze.*

Metropolis: vize moderního
města ve filmu Fritze Langa z r.
1927

David Možný: Rahova, video, 2008

Kritika teorií funkcionalismu

- Jan Michl, *Tak nám prý forma sleduje funkci*, 2003
- Jan Michl, *Funkcionalismus, design, škola a trh*, 2012
- „*Form follows function.*“ (Luis Henri Sullivan)
- Michl, 2012, s. 115: „(...) podstatu funkcionalismu je třeba hledat ve všezastiňující starosti o formu, estetiku a vůbec výtvarnou stránku budov a objektů. Vidím tedy funkcionalismus jako formalistické hnutí. Funkcionalisté však, jak známo, chápali sami sebe přesně opačně. (...) Svou novou výtvarnou řeč považovali za objektivní: tvrdili, že tato řeč je historicky nutným výsledkem forem sledujících ‘funkce’, nikoliv výsledkem osobních, subjektivních rozhodnutí designérů. Sami sebe považovali za zprostředkovatele výtvarné řeči, skryté v útrobách Nového strojového věku, Ducha doby či Moderní epochy.“

Alternativy modernismu

- **Friedensreich Hundertwasser**, *Plesnivý manifest proti racionalismu v architektuře*, 4. července 1958
- **Robert Venturi**, *Complexity and Contradiction in Architecture*, 1966 (*Komplexnost a protiklad v architektuře*)
- **Charles Jencks**, *The Language of Postmodern Architecture*, 1977, rev. 1981 (*Jazyk postmoderní architektury*)

Komplex domů Pruitt–Igoe, St. Louis, Missouri
První demolice nevyhovující modernistické architektury
16. března 1972: „den kdy zemřela“ (Charles Jencks, 1977)

Postmoderní
realizace:
Charles Moore,
Piazza d' Italia,
New Orleans,
1976-79

Pozdní modernismus a postmodernismus

Rozlišení hnutí v architektuře dle Charlese Jenckse (*Architecture Today*, 2. vyd., N.Y. 1988, viz níže)

1) Modernismus, 1920-1960

2) Pozdní modernismus, od 1960

3) Postmodernismus, od 1960

Jencks rozlišuje dvě tendence v současné architektuře – jednu, která stále vychází z modernistických zásad, druhou, která je výrazněji reviduje, ač v některých aspektech na ně navazuje (např. na organický funkcionalismus). Jencksov pojem *modernismus* je pro české prostředí ekvivalentem pojmů *funkcionalismus* a *minimalismus* (srov. Rostislav Svácha, *Česká architektura a její přísnost*).

MODERN (1920-60)**LATE-MODERN (1960-)****POST-MODERN (1960-)****IDEOLOGICAL**

1	one international style, or “no style”	unconscious style	double-coding of style
2	utopian and idealist	pragmatic	“popular” and pluralist
3	deterministic form, functional	loose fit	semiotic form
4	<i>Zeitgeist</i>	late-capitalist	traditions and choice
5	artist as prophet/healer	suppressed artist	artist/client
6	elitist/for “everyman”	elitist professional	elitist and participative
7	wholistic, comprehensive redevelopment	wholistic	piecemeal
8	architect as savior/doctor	architect provides service	architect as representative and activist

STYLISTIC

9	“straightforwardness”	supersensualism/slick-tech/high-tech	hybrid expression
10	simplicity	complex simplicity—oxymoron, ambiguous reference	complexity
11	isotropic space (Chicago frame, Domino)	extreme isotropic space (open office planning, “shed space”), redundancy, and flatness	variable space with surprises
12	abstract form	sculptural form, hyperbole, enigmatic form	conventional and abstract form
13	purist	extreme repetition and purist	eclectic
14	inarticulate “dumb box”	extreme articulation	semiotic articulation
15	machine aesthetic, straightforward logic, circulation, mechanical, technology, and structure	2nd machine aesthetic, extreme logic, circulation, mechanical, technology, and structure	variable mixed aesthetic depending on context; expression of content and semantic appropriateness toward function
16	anti-ornament	structure and construction as ornament	pro-organic and applied ornament
17	anti-representational	represent logic, circulation, mechanical, technology, and structure, frozen movement	pro-representation

18	anti-metaphor	anti-metaphor	pro-metaphor
19	anti-historical memory	anti-historical	pro-historical reference
20	anti-humor	unintended humor, malapropism	pro-humor
21	anti-symbolic	unintended symbolic	pro-symbolic
DESIGN IDEAS			
22	city in park	“monuments” in park	contextual urbanism and rehabilitation
23	functional separation	functions within a “shed”	functional mixing
24	“skin and bones”	slick skin with Op effects, wet-look distortion, sfumato	“Mannerist and Baroque”
25	<i>Gesamtkunstwerk</i>	reductive, elliptical gridism, “irrational grid”	all rhetorical means
26	“volume not mass”	enclosed skin volumes, mass denied; “all-over form”—synecdoche	skew space and extensions
27	slab, point block	extruded building, linearity	street building
28	transparency	literal transparency	ambiguity
29	asymmetry and “regularity”	tends to symmetry and formal rotation, mirroring, and series	tends to asymmetrical symmetry (Queen Anne Revival)
30	harmonious integration	packaged harmony, forced harmonization	collage/collision

CLASSIFYING MOVEMENTS ACCORDING TO THIRTY VARIABLES
Architects usually classify movements according to a few stylistic categories, but here a more extended list of variables is used to bring out the complexity of the situation: the overlap, contradictions, and differences among movements

Existenciálně-fenomenologická teorie architektury

- Martin Heidegger
- Christian Norberg-Schulz

Existenciálně-fenomenologická teorie architektury

Martin Heidegger

- *Bytí a čas / Sein und Zeit, 1927*
- *Stavět, bydlet, myslet / Bauen, wohnen, denken, 1951*
- *Básnický bydlí člověk / Dichterisch wohnet der Mensch, 1954*

Heideggerova chata
v Todtnaubergu
ve Schwarzwaldu

Heideggerova teorie bydlení

- *Stavět, bydlet, myslet.* V germánských jazycích etymologická příbuznost pojmů stavět, bydlet a být. Pro celou trojici významů je základním pojmem *bydlení*. Poukazuje ke způsobu bytí, v němž jde o obezřetný a ochraňující postoj. Hlavním rysem bydlení je ochrana a péče, díky které mohou věci bytostně existovat.
- „*Pln zásluh, leč přece básnický bydlí / člověk na této zemi.*“ (Friedrich Hölderlin)

Básnický bydlí člověk – zdánlivá nespojitost bydlení a básnění jakožto praktické činnosti a jejího opaku:

„Básníci přece skutečnost přehlížejí, místo, aby jednali, sní.“ A přece nachází společný základ bydlení a básnění, jímž je měření: *„Básnění je opatření míry, opatření v silném smyslu slova, takové, kterým člověk teprve přejímá míru pro samotnou rozlohu základů svého bytí. Člověk bytuje jakožto smrtelný.“*

„Pořád, má milá! Zde zem / a nebe nad námi stojí.“ (zlomek z Hölderlina)

„Neboť člověk bydlí tak, že prochází a proměňuje ono ‚na zemi‘ a ‚pod nebem‘“

Ideál „*bydlet básnický*“ je pro moderního člověka asi nedosažitelný, přesto se mu chce přiblížit.

- *Součtveří (Geviert):* protiklad odcizení a bezdomoví moderního člověka. Ten se staví do centra dění a vše poměřuje pragmatickou užitkovostí, a tím se uzavírá před smysluplnou vztahovostí světa. *Součtveří* je protikladem *události*, v prostoru spojuje čtyři dimenze: *nebe* a *zemi*, *smrtelné* a *božské*, a tím umožňuje bydlení. Nebe znamená kosmos, střídání ročních období a dne a noci; země je tu, aby sloužila, nesla, dávala život; božské představují žehnající poslové božství a lidé jsou nazýváni smrtelníky, protože mohou zemřít díky své schopnosti dosáhnout smrti jakožto smrti. Člověk, který *bydlí*, je člověk otevřený těmto základním dimenzím bytí.

Christian Norberg-Schulz

Genius loci. K fenomenologii architektury

Krajina a architektura

- romantická
- kosmická
- klasická

